

HANS BORCHERT*

PROBLEMY TWORZENIA KOMBINATÓW W NIEMIECKIEJ REPUBLICIE DEMOKRATYCZNEJ

I. SPOŁECZNY PODZIAŁ PRACY I ORGANIZACJA GOSPODARKI

Rewolucja naukowo-techniczna pociąga za sobą poważne zmiany jakościowe w systemie społecznego podziału pracy. Rozwój ten stwarza przede wszystkim konieczność ekonomicznych i organizacyjnych przedsięwzięć. Powiązane podziałem pracy gałęzie przemysłu, kombinaty, przedsiębiorstwa i oddziały produkcyjne muszą współpracować racjonalnie i planowo, aby podnieść społeczną wydajność pracy. Głębokie zaangażowania i obiektywnie istniejące związki między poszczególnymi przedsiębiorstwami a całym systemem socjalistycznej gospodarki narodowej wymagają przedsięwzięć kompleksowych i systematycznych, na szczeblu przedsiębiorstwa i wyższym. Stąd przed socjalistycznym państwem, jego organami kierującymi gospodarką, przed kierownictwem kombinatów i przedsiębiorstw stoją zadania dalekosiężne w sensie planowania i organizacji gospodarki. Racjonalna organizacja społecznego procesu pracy i gospodarki jest ważnym czynnikiem produktywności¹. Do zadań gospodarczo-organizacyjnych należy racjonalne kształtowanie procesów koncentracji i tworzenia kombinatów oraz specjalizacji i kooperacji. Dla socjalistycznego społeczeństwa wynikają z tego poważne ekonomiczne efekty.

* Protestor H. Borchert jest specjalistą w dziedzinie ekonomiki i organizacji przemysłu. Na uwagę zasługują prace zespołowe, zrealizowane przy jego wybitnym współautorstwie, m. in. *Die wissenschaftlich-technische Revolution in der Industrie der DDR*, Berlin 1967, *Der Produktionsprozess im Industriebetrieb*, Berlin 1971, *Ökonomik der sozialistischen Industrie in der DDR*, 1-7 wyd., Berlin 1956 - 1962 oraz ca 30 innych książek i broszur.

Aktualnie prof. H. Borchert jest dyrektorem Sekcji Nauk Ekonomicznych odpowiadającej swoją rangą Wydziałowi przy Uniwersytecie Marcina Lutra w Halle-Wittenberg. Pełniąc tę funkcję zainicjował on i realizuje różne formy współpracy naukowej z Wyższą Szkołą Ekonomiczną w Poznaniu i Katowicach oraz z innymi polskimi uczelniami, jak również z Polskim Towarzystwem Ekonomicznym (S. Borowski).

¹ Por. W. I. Lenin, *Die grosse Initiative*, w: *Sämtliche Werke*, tom 29, Berlin 1961, s. 408-409; W. I. Lenin, *Die nächsten Aufgaben der Sowjetmacht*, w: *Sämtliche Werke*, tom 27, Berlin 1960, s. 247.

II. PROCES KONCENTRACJI I TWORZENIA KOMBINATÓW W PRZEMYŚLE NRD

Proces koncentracji znajduje swój wyraz w tym, że produkcja, siła robocza i uzbrojenie produkcji są ujęte w wielkich przedsiębiorstwach i kombinatach. Do tego należy również koncentracja sił techniczno-naukowych, sprzętu i urządzeń w wielkich ośrodkach badawczych. Formy, w jakich ten proces planowo się dokonuje są w szczególności następujące: rozbudowa istniejących przedsiębiorstw i kombinatów; tworzenie nowych wielkich przedsiębiorstw i kombinatów (np. Nowa Huta); połączenie różnych przedsiębiorstw o zróżnicowanej wielkości, o równym lub zróżnicowanym stopniu produkcji (np. przedsiębiorstwa jednej branży, jednego zespołu kooperacyjnego i inne) w kombinaty (np. kombinaty meblowe, mięsne); tworzenie średnich i wielkich ośrodków badawczych.

Wielkie przedsiębiorstwa, kombinaty, wielkie centra badawcze itd. w przeciwstawieniu do małych i średnich przedsiębiorstw lub małych zakładów badawczych rozwijają wyższą wydajność, a szczególnie wyciągają liczne naukowe, techniczne i ekonomiczne korzyści (porównaj tabelę). To skłania kraje socjalistyczne do planowego osiągnięcia wysokiego stopnia koncentracji i tworzenia kombinatów. W tej dziedzinie przemysł NRD w ciągu ostatnich lat charakteryzował się szczególnie szybkim postępem. Techniczno-ekonomicznie powiązane procesy wielu stopni produkcyjnych, tych samych lub różnych gałęzi przemysłu, zostały często połączane w kombinaty. Szczególnie sprzyjające warunki dla tych połączeń istniały w przemyśle chemicznym, gdzie utworzono takie wielkie kombinaty, jak: Leuna-Werke „Walter Ulbricht” z 30 000 zatrudnionych, Chemisches Kombinat Bitterfeld z 20 000 zatrudnionych, Kombinat Buna z 20 000 zatrudnionych itd.

Także w przemyśle metalowym, lekkim i spożywczym, zarówno w kierowanym centralnie jak i miejscowym, utworzono liczne kombinaty. Tworzenie kombinatów w NRD jest wyrazem naukowo-organizacyjnego opanowania procesu uspołecznienia podczas naukowo-technicznej rewolucji i w czasie kształtowania się socjalistycznego systemu ekonomicznego. Kombinaty jako społeczno-ekonomiczne i techniczno-ekonomiczne jednostki są rezultatem społecznego podziału pracy. Są one systemami cząstkowymi społecznego procesu reprodukcji oraz w odpowiedni sposób organicznie powiązane z systemami nadrzędnymi i równorzędnymi. Jako systemy cząstkowe powinny współodpowiedzialnie rozwijać socjalistyczną produkcję towarową opierając się na centralnym planie państwowym.

III. CELE TWORZENIA KOMBINATÓW

Celem tworzenia kombinatów jest: zjednoczyć pod wspólnym kierownictwem oddzielne dotąd stopnie produkcji z wyższą niż dotychczas

Ekonomiczna efektywność przedsiębiorstw centralnie kierowanej budowy maszyn w NRD według grup wielkości przedsiębiorstw

Grupy wielkości przedsiębiorstw	Liczba przedsiębiorstw		Wydajność pracy, stosunek produkcji do funduszu podstawowego i stopień uzbrojenia pracy według grup wielkości przedsiębiorstwa				Stosunek zysku do funduszu podstawowego i do liczby zatrudnionych według grup wielkości przedsiębiorstw			
	liczba	%	Ap		Ag		R _G		R _B	
			TM/Ak	Gq	M/M	TM/Ak	M/M	w % do przeciętnej		
wyniki własne (1000 M)										
do 200	—	—								
200 - 500	—	—								
500 - 1 000	1	0,24	9,36	0,462	0,048	20,24	48,28	0,974	42,55	
1 000 - 2 000	12	2,88	10,89	0,675	0,083	16,13	83,49	1,333	58,24	
2 000 - 5 000	94	22,54	12,01	0,546	0,079	22,01	79,47	1,751	76,50	
5 000 - 10 000	132	31,65	12,61	0,571	0,090	22,10	90,54	1,988	86,85	
10 000 - 25 000	121	29,02	12,97	0,578	0,096	22,43	96,57	2,147	93,80	
25 000 - 50 000	44	10,55	13,13	0,535	0,093	24,53	93,55	2,290	100,04	
50 000 - 100 000	9	2,16	13,63	0,560	0,100	24,35	100,59	2,444	106,77	
powyżej 100 000	4	0,96	16,34	0,765	0,185	21,36	186,10	3,956	172,83	
Ogółem	417	100,00	13,20	0,573	0,099	23,03	×	2,289	×	

Objaśnienia: M = marki, TM = tys. marek, Ap = wydajność pracy, Ak = siła robocza, Gq = stosunek produkcji do funduszu podstawowego = $\frac{\text{produkcja}}{\text{fundusz podstawowy}}$, Ag = stopień uzbrojenia pracy = $\frac{\text{zysk}}{\text{liczba zatrudnionych}}$, R_G = stopa zysku zatrudnionego = $\frac{\text{zysk}}{\text{fundusz podstawowy}}$, R_B = stopa zysku zatrudnionych = $\frac{\text{zysk}}{\text{liczba zatrudnionych}}$.

efektywnością. Należy przy tym respektować zasadę, że kombinaty nie są tylko techniczno-produkcyjnymi związkami, lecz także społeczno-politycznymi społecznościami, w których osoby zawodowo czynne przez daleko idące współdziałanie nad ukształtowaniem własnego życia i rozwojem zakładu pracy, równocześnie skutecznie uczestniczą w kształtowaniu społecznego systemu socjalizmu². Dlatego cele tworzenia kombinatów mogą być osiągnięte tylko wtedy, jeśli już przy ich tworzeniu — wychodząc od wymagań socjalistycznej organizacji gospodarki i nauki oraz socjalistycznej demokracji — zastosuje się badania operacyjne i przeprowadzi dokładną kalkulację korzyści. Przy tworzeniu kombinatów stawia się w szczególności następujące cele:

- tworzenie większych i wydajniejszych zakładów produkcyjnych,
- dalsze umacnianie ekonomicznego systemu socjalizmu,
- koncentracja zdolności badawczych i rozwojowych.

1. Tworzenie większych i wydajniejszych zakładów wytwórczych. Tworzenie kombinatów zabezpiecza jednolite kierownictwo techniczne i ekonomiczne mocno współzależnym stopniom produkcji i systemom. W ten sposób można lepiej opanować całkowity proces wytwarzania towarów o wysokiej jakości, niskich kosztach i nowoczesnej technologii, mogących konkurować na rynkach światowych.

Wielka produkcja <w kombinatach sprzyja naukowo-technicznemu postępowi, umożliwiając zastosowanie nowoczesnych, w pełni automatycznych systemów maszyn. W NRD na przykład dąży się do systematycznej automatyzacji kombinatów ważnych i kształtujących strukturę produkcji w skali narodowej, przez co rozumie się automatyzację wszystkich współzależnych procesów i odcinków produkcji³. Systematyczna automatyzacja rozciąga się zarówno na automatyzację głównych jak i pomocniczych (np. wewnątrzzakładowy transport, konserwacja, magazynowanie) procesów produkcyjnych, także na automatyzację faz przygotowawczych do produkcji (badania, projektowanie, konstrukcja, technologia) oraz zbyt.

Automatyzacja rozciąga się także na zarządzanie, planowanie i sterowanie produkcją. Do tego celu musi być zastosowana elektroniczna technika obliczeniowa, ekonomiczna cybernetyka i rachunek operacyjny. Właśnie w kombinatach stworzone są warunki dla kompleksowej automatyzacji od surowca do produktu końcowego oraz dla jednolitego kierownictwa.

Ze stosowaniem nowoczesnej techniki wiąże się ulepszenia w organizacji produkcji. Wytwarzanie potokowe łącznie z automatyzacją prowadzą

² Por. *Politische Ökonomie des Sozialismus und ihre Anwendung in der DDR*, Berlin 1969, s. 692.

³ Por. H. Arnold, H. Borchert, A. Lange, J. Schmidt, *Der Produktionsprozess im Industriebetrieb*, Berlin 1971.

do wysoko wydajnej masowej produkcji. Wzrasta przez to stopień specjalizacji siły roboczej, urządzeń i maszyn. Wysokosprawne nowoczesne instrumenty produkcji są w kombinatach bardziej racjonalnie wykorzystywane. W tych warunkach wysoka efektywność funduszy⁴ wiąże się z szybkim wzrostem wydajności pracy. W sumie kombinaty stają się decydującymi ośrodkami produkcji klasy robotniczej i socjalistycznej gospodarki narodowej.

2. Dalsze umacnianie ekonomicznego systemu socjalizmu przez kombinaty. Myśl przewodnia ekonomicznego systemu socjalizmu wyraża się następująco: Centralne planowanie i kierowanie przez państwo głównymi zagadnieniami społecznego procesu rozwoju należy z jednej strony powiązać z w pełni odpowiedzialną czynnością planowania i kierowania socjalistycznego producenta towarowego (przedsiębiorstwa, kombinaty), a z drugiej strony z tak samo w pełni odpowiedzialną regulacją życia społecznego w terenie przez terenowe organa władzy państwowej⁵.

Stopniowe tworzenie i rozwój silnych kombinatów jest istotną częścią składową kształtowania ekonomicznego systemu socjalizmu. Kombinaty przemysłowe zapewniają, że:

- centralne planowanie głównych zagadnień przez państwo zostanie lepiej przeprowadzone aniżeli w przypadku rozdrobnionej produkcji;
- własność państwowa jest lepiej wykorzystana, a praca produkcyjna zaangażowana w sposób bardziej racjonalny;
- własną odpowiedzialność, a szczególnie samo wygospodarowanie środków z punktu widzenia ogólnonarodowego oraz na podstawie planu w tych wielkich jednostkach gospodarczych można łatwiej zrealizować aniżeli w małych i wielkich przedsiębiorstwach;
- zasady prowadzenia rachunkowości gospodarczej mogą być wielostronnie realizowane.

Własna odpowiedzialność kombinatów na podstawie centralnego planu państwowego oznacza: 1) wypracowanie własnego planu na bazie centralnych zadań państwowych, 2) postępowanie zgodne z rachunkiem ekonomicznym. Kombinaty wypracowują własne plany na bazie zadań państwowych oraz polecają swoim przedsiębiorstwom ich sporządzenie na podstawie przekazanych im wytycznych do planu. W związku z tym trzeba przedłożyć, zarówno kombinatowi jak i jego przedsiębiorstwom,

⁴ Efektywność funduszy jako wynik ich produkcyjnych nakładów wyraża się:

- a) rentownością funduszy (zysk przypadający na jednostkę funduszy produkcyjne zaangażowanych),
- b) intensywności funduszy (ich stosunek do wolumenu produkcji),
- c) współczynnik funduszowy (stosunek wolumenu produkcji do funduszy).

⁵ Por. W. Ulbricht, *Die gesellschaftliche Entwicklung in der DDR bis zur Vollendung des Sozialismus*, Berlin 1967, s. 130.

wskaźniki planowe i normatywy, które orientują na wysoką efektywność oraz zapewniają długotrwałą zdolność dyspozycyjną. Własna odpowiedzialność kombinatu i jego przedsiębiorstw rozciągają się na cały proces reprodukcyjny. One decydują, gdzie i jakie inwestycje w zakresie rozbudowy oraz jakie przedsięwzięcia racjonalizacyjne zostaną przeprowadzone. Na bazie państwowych wskaźników planowych i normatywów są one odpowiedzialne za planowanie powiązań gospodarczych z zagranicą oraz przez tak zwany „jednolity wynik przedsiębiorstwa”⁶ materialnie zainteresowane w efektywności eksportu. Własna odpowiedzialność rozciąga się więc od przygotowawczej fazy produkcji (badania, rozwój) poprzez proces produkcyjny aż do zbytu produkcji.

Rachunek ekonomiczny jest przeprowadzany w kombinacie i w podległych mu przedsiębiorstwach. Kombinaty i ich przedsiębiorstwa pracują na zasadzie samowygospodarowania środków dla produkcji, rozszerzonej (np. na inwestycje).

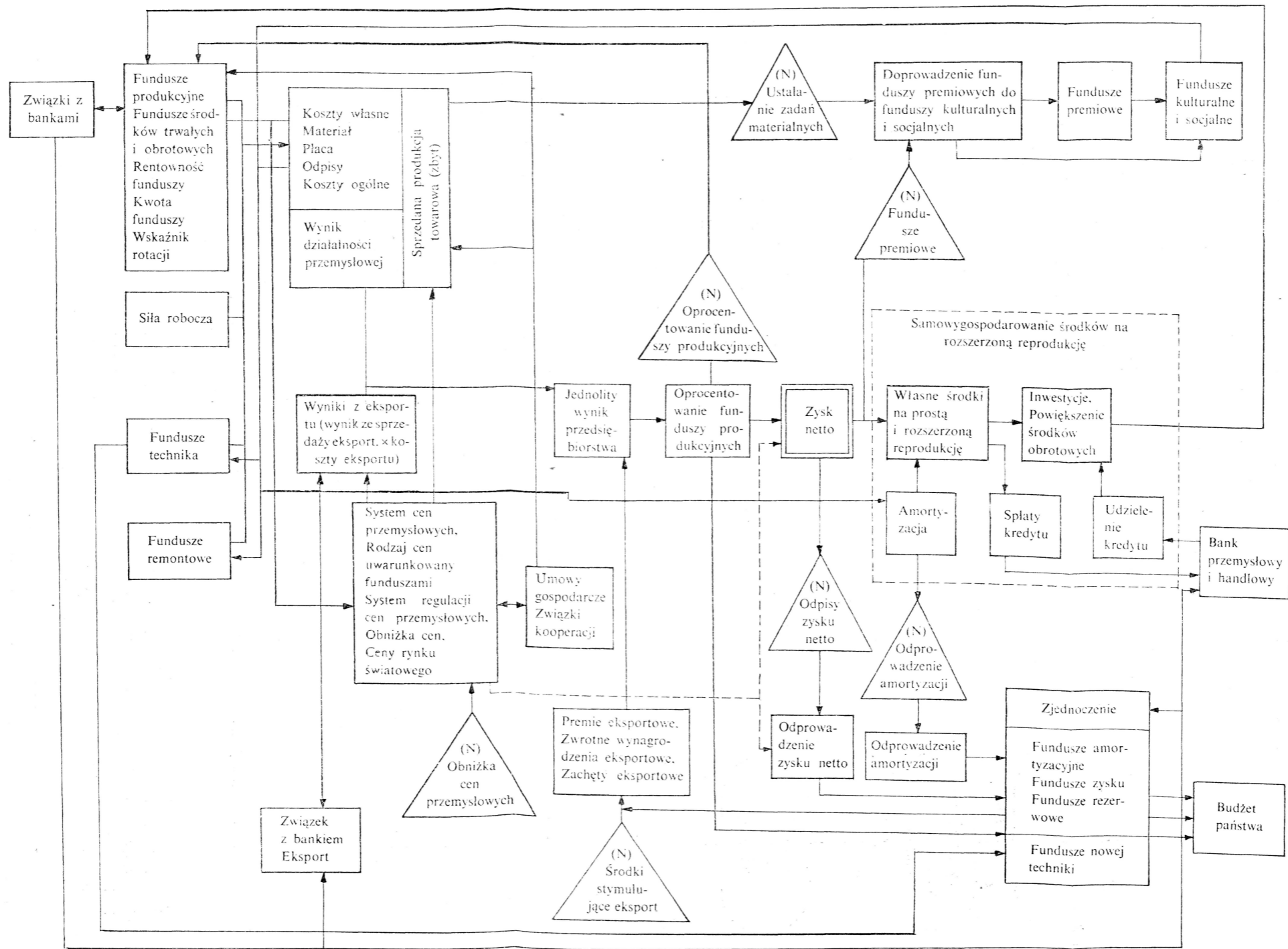
Dla okresu 1971-1975 kombinat otrzymuje państwowe normatywy prowadzenia rachunkowości gospodarczej, które umożliwiają długookresową dyspozycję w planowaniu i kierowaniu (porównaj ryc. 1).

Chodzi tu o następujące normatywy: oprocentowanie funduszu produkcyjnego (np. 6% wszystkich zaangażowanych funduszy produkcyjnych), odpisy zysku netto dla państwa powiązane z odpisem minimalnego zysku netto w .markach; szybkość obiegu z odchyleniami; tworzenie funduszu nauki i techniki; rentowność funduszy z odchyleniami dla zjednoczeń przedsiębiorstw i kombinatów podległych bezpośrednio ministerstwu; górne i dolne granice rentowności funduszy dla grup wyrobów do zastosowania w systemie regulacji cen przemysłowych; udział procentowy kombinatów i przedsiębiorstw należących do kombinatów w eksporcie.

W określonych przypadkach, celem zabezpieczenia interesów gospodarki narodowej, wymienione normatywy państwowe zostaną uzupełnione normatywem odprowadzanej amortyzacji oraz normatywem środków stymulujących eksport. Od dyrektora kombinatu podległe przed-

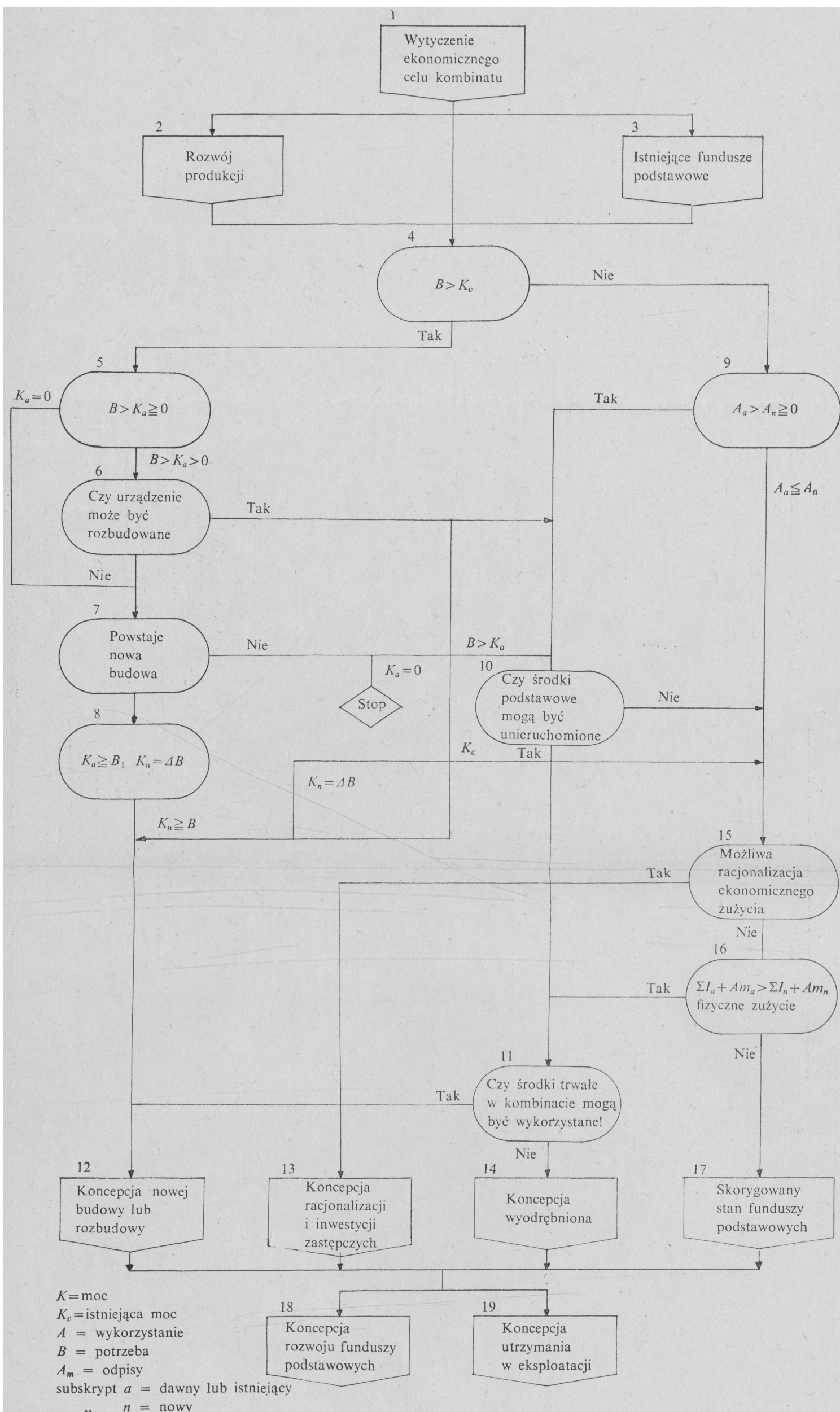
Schemat przeznaczenia zysku
Zysk brutto
Oprocentowanie funduszu produkcyjnego (normatyw)
Zysk netto
Odpisy zysku netto (normatyw)
Zysk netto kombinatu lub przedsiębiorstwa należącego do kombinatu

⁶ Jednolity wynik przedsiębiorstwa obejmuje a) wynik sprzedanej produkcji towarowej oraz wyniki innych obrotów; b) wynik eksportu; c) wynik z uruchomionych środków stymulujących eksport (premie eksportowe, zwrotne wynagrodzenia eksportowe, zachęty eksportowe). W ten sposób przedsiębiorstwa i kombinaty uczestniczą w dodatnich i ujemnych wynikach ekonomicznych eksportu.

N = normatyw

Ryc. 1. Modelowa prezentacja prowadzenia rachunkowości gospodarczej w przedsiębiorstwie przemysłowym

Ryc. 3. Ogólny model decyzyjny w gospodarce środkami podstawowymi dla prognozy oraz dla planowania perspektywicznego i rocznego

siębiorstwa otrzymują zróżnicowane obowiązujące normatywy planu, wskaźniki planowe o charakterze normatywnym oraz wskaźniki poziome.

Odnosnie do czystego zysku kombinat lub przedsiębiorstwa należącego do kombinatu — jedno albo drugie — są odpowiedzialne za odprowadzenie do funduszu inwestycyjnego i funduszu środków obrotowych, za zwrot kredytu, za tworzenie funduszu premii, za odprowadzenie do funduszu socjalnego i kulturalnego, wreszcie za inne przedsięwzięcia wynikające z przepisów prawnych.

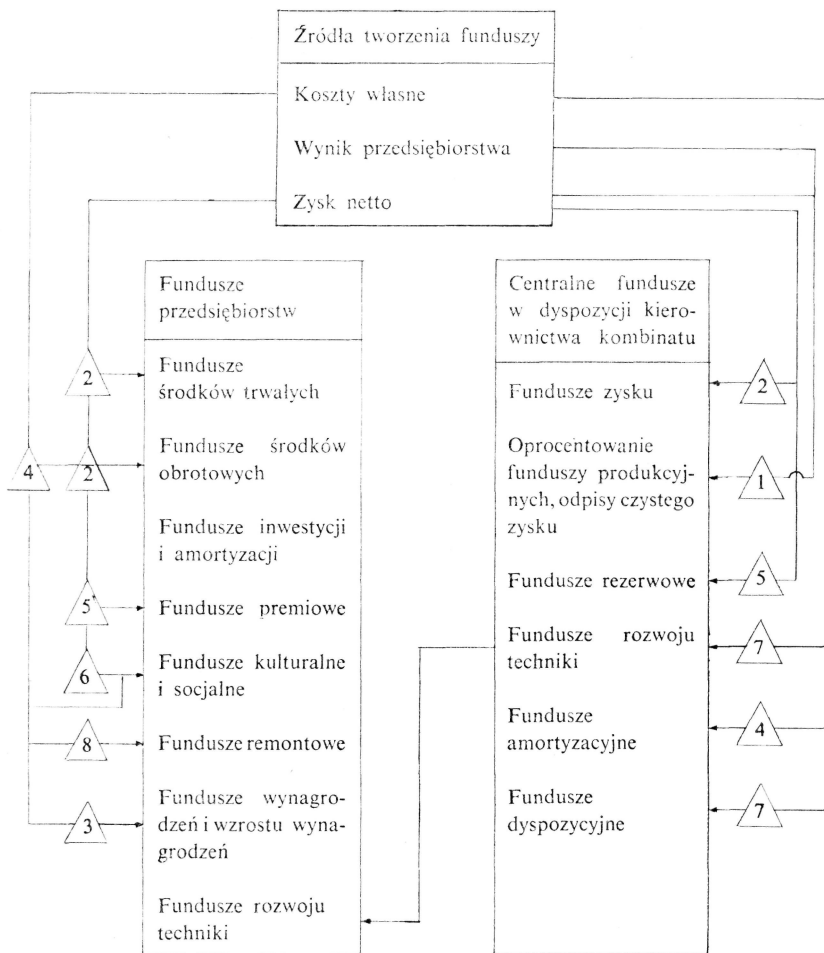
W związku z rachunkowością gospodarczą i własnym wygospodarowaniem środków kombinaty i ich przedsiębiorstwa rozporządzają własnymi funduszami. Na ogół są to następujące fundusze: środków trwałych, środków obrotowych, inwestycji łącznie z amortyzacyjnym, premii, kulturalny i socjalny, remontowy, płac oraz techniki. Przekazywanie na fundusze przedsiębiorstwa i odprowadzanie z tychże do funduszy kombinatu odbywa się na podstawie normatywu i innych zadań planowych ustalonych przez dyrektora kombinatu.

Poważną rolę odgrywa fundusz inwestycyjny przedsiębiorstw. Tworzy się go z punktu widzenia całokształtu spraw rozwojowych kombinatu. Składa się on z amortyzacji, czystego zysku i kredytu, jego struktura wynika z ustalonych normatywów odprowadzania czystego zysku i amortyzacji. Jeśli zakłady mogą finansować więcej niż 70% inwestycji z własnych środków, to kierownictwo kombinatu ustala odpowiedni normatyw odprowadzania. W systemie regulowania rachunkowości gospodarczej przy pomocy normatywów państwowych pojawia się szereg problemów ich zastosowania w przemyśle, które z uwagi na zakres opracowania tutaj pomijamy.

3. Koncentracja zdolności badawczych i rozwojowych. Podczas rewolucji naukowo-technicznej dochodzi do coraz dokładniejszego stopienia nauki z produkcją⁷. Nauka staje się bezpośrednią siłą produkcyjną. W tych warunkach faza przygotowawcza produkcji nabiera coraz większego znaczenia, jej naukowy przebieg polega na badaniu. W fazie przekazywania do produkcji wyniki badania są realizowane.

W nowych warunkach pracę naukowo-techniczną należy koncentrować wokół punktów ciężkości. Często spotykana zasada: jedna osoba — jeden temat badawczy — jedno zadanie życiowe, przeciwstawia się wymaganiom stawianym podczas rewolucji naukowo-technicznej. W pracy naukowo-badawczej w przemyśle NRD występowała do niedawna często praca rzemieślnicza, czyli że nad jednym tematem 2-3 osób pracowało przez kilka lat. Następstwem tego są długie okresy opracowania prowadzące

⁷ Por. H. Arnold, H. Borchert, A. Lange, H. Schmidt, *Die wissenschaftlich-technische Revolution in der Industrie der DDR*, Berlin 1967, s. 17 i nast.

Wielkości przewodnie dla kierownictwa kombinatu

Normatywy:

△ 1 – oprocentowania funduszy produkcyjnych i odpisów zysku netto	△ 5 – funduszy premiowych
△ 2 – odprowadzenia zysku na rzecz kombinatu	△ 6 – dodatkowych środków na fundusze kulturalne i socjalne
△ 3 – wzrostu funduszy płac	△ 7 – tworzenia funduszu rozwoju techniki
△ 4 – odprowadzenia amortyzacji	△ 8 – funduszy remontowych

Ryc. 2. Tworzenie funduszy w kombinacie oraz w przedsiębiorstwie należącym do kombinatu

do moralnego zużycia wyników badania, zaprzestanie ich przed ukończeniem, wysokie koszty itd.

Dzisiaj dąży się do tworzenia dużych ośrodków badawczych w kombinatach. To co dokonuje się współcześnie w nauce jest przejściem od rzemieślniczego do przemysłowego stadium rozwojowego badań naukowych. Jest to proces obserwowany zarówno w ośrodkach badawczych kombinatów przemysłowych jak i w akademiach oraz wyższych uczelniach.

Koncentracja w badaniu naukowym oznacza tematyczne, osobowe i finansowe ukierunkowanie badania na decydujące naukowo-techniczne punkty ciężkości, współpracę między dyscyplinarną (pracę zespołową), krótki czas badania i wdrażania celem zmniejszenia moralnego zużycia, obniżenie kosztów przez racjonalne wykorzystanie wartościowych i drogich instrumentów naukowych.

Praca w wielkich ośrodkach badawczych kombinatów zatrudniających 2000 - 10 000 badaczy i naukowców musi być organizowana i kierowana według zasad naukowych. Wielkie rozmiary badań stwarzają już potrzebę nowej dyscypliny naukowej i organizacji nauki, która z konieczności rozwinęła się w warunkach naukowo-technicznej rewolucji⁸. Rozumie się przez to przeniesienie wyników marksowsko-leninowskiej organizacji na dziedzinę nauki i badania naukowego. Chodzi tu przede wszystkim o organizację racjonalnego współdziałania pracujących twórczo socjalistycznych kolektywów.

Przez tworzenie kombinatów osiąga się, obok koncentracji produkcji, równocześnie koncentrację zdolności badawczej w danej gałęzi produkcji. Wszystkie kolektywy pracujące dotychczas w małych grupach łączy się w wielkie kolektywy i ośrodki badawcze przy kombinatach. Wydajność ich pracy podniesie się, ponieważ zostaną one zwolnione z licznych powtórzeń, wyposażone w nowoczesne przyrządy i instrumenty oraz skorzystają z międzydyscyplinarnych wyników badań oraz z naukowej organizacji i stymulacji.

4. Przygotowanie i utworzenie kombinatów. Utworzenie kombinatu musi być wielostronnie i gruntownie przygotowane. Nie chodzi tu o formalnoprawne połączenia pewnej liczby przedsiębiorstw ani o przemianowanie zjednoczenia na kombinat, a raczej o planową konstrukcję współzależnych procesów produkcyjnych i badawczych. Przy tworzeniu kombinatów łączy się kolektywy produkcyjne i urzędnicy badawcze, rozwija się nowe formy kooperacji, aby powstały optymalne warunki dla rozwiązania postawionych zadań. Dlatego na pierwszym miejscu wśród wszystkich prac przygotowawczych stoi polityczno-ideologiczne przygotowanie załóg.

⁸ Organizacja nauki jest często między innymi nazywana „Wissenschaftskunde” lub „science of science”. Por. G. M. Dobrow, *Wissenschaftswissenschaft — Einführung in die allgemeine Wissenschaftswissenschaft*, Berlin 1969.

Po opracowaniu naukowych linii takich zmian należy w toku działalności i podczas zebrań organizacji związkowych, kolektywów produkcyjnych oraz załóg gruntownie przedyskutować całe przedsięwzięcie z wszystkimi pracownikami. Bez gruntownej dyskusji z pracownikami nie wolno zakładać kombinatu. Socjalistyczne kierownictwo nie może zapominać, że te wszystkie przedsięwzięcia są przeznaczone dla człowieka, dla rozwoju jego socjalistycznej osobowości, a wyniki i skuteczność tych przedsięwzięć zależą od tego, czy pracownicy przyjmą je jako odpowiadające ich interesom i zechcą je przeprowadzać. Właśnie w tej inicjatywie i świadomej twórczości objawia się przewaga socjalistycznego porządku społecznego nad kapitalistycznym systemem wyzysku"⁹.

Doświadczenia zebrane przez grupę badawczą Sekcji Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu M. Lutra w Halle-Wittenberg przy tworzeniu kombinatu nawozów sztucznych w Piesteritz wskazują na to, że tempo tworzenia kombinatu zależy istotnie od wyjaśnienia polityczno-ideologicznych kwestii. Podporządkowanie kierowniczej kadry, która dotychczas samodzielnie zarządzała pewną dziedziną działalności, innemu kierownikowi z szerokimi uprawnieniami, zgrupowanie różnych kolektywów zakładowych, produkcyjnych i badawczych, w inaczej zorganizowaną jednostkę narzuca wiele oddzielnych problemów, które muszą być wyjaśnione w toku cierpliwego przekonywania.

Ważne jest też techniczno-ekonomiczne i organizacyjne przygotowanie. Podczas tworzenia wymienionego wyżej kombinatu nawozów sztucznych w Piesteritz grupa 20-25 naukowców z Sekcji Nauk Ekonomicznych z około 40 osobami z praktyki gospodarczej rozwiązywała ten problem. Chodziło o to, aby stworzyć zarys naukowo uzasadnionego modelu kombinatu. Na podstawie takiego modelu różnorodne związki, zależności i wzajemne oddziaływania między działami, poszczególnymi procesami, systemami cząstkowymi a całym procesem lub innymi systemami cząstkowymi mogą być przedstawione i analizowane. Model kombinatu jest ważnym instrumentem naukowego kierownictwa, ponieważ pozwala on rozpoznać założenia i cele przyszłego rozwoju.

W toku opracowania modelu kombinatu można wyróżnić następujące etapy: 1) dokładna i kompleksowa analiza systemów reprodukcji i kierowania w danym systemie produkcyjnym, 2) opracowanie wariantów kombinatu i wybór wariantu optymalnego, 3) opracowanie modelu kombinatu, 4) realizacja modelu. Model kombinatu musi odzwierciedlać cały proces reprodukcji, musi więc zawierać zadania w dziedzinach: organizacji kierowania i planowania, struktury i profilu produkcji, badań naukowych i wdrażania wyników, złożonej gospodarki funduszami podstawowymi, zaopatrzenia i zbytu, reprodukcji siły roboczej oraz finansów i cen.

⁹ *Politische Ökonomie ...*, op. cit., s. 695 - 696.

W toku odpowiednich badań wnika się w szczególności procesów i uzasadnia ważne rozstrzygnięcia w poszczególnych dziedzinach. Przykład z dziedziny kompleksowej gospodarki funduszami podstawowymi przedstawiono na ryc. 3.

W toku procesu przygotowawczego do utworzenia kombinatu jest rzeczą ważną opracować przewidywane wyniki ekonomiczne¹⁰. Popęłnia się tutaj często błąd, szacując korzyści płynące z odpowiednich techniczno-organizacyjnych ulepszeń w poszczególnych przedsiębiorstwach, które przeprowadzono by nie tworząc kombinatu. Należy tutaj wykazać tylko korzyści, które wypływają jedynie z procesu koncentracji. Zatem tworzenie kombinatów odsłania liczne problemy. Nawet po ostatecznym umodelowaniu i prawnym założeniu kombinatu musi upłynąć pewien czas, zanim ta nowa forma organizacyjna nie umocni się pod względem polityczno-ideologicznym, techniczno-ekonomicznym i organizacyjnym. Chodzi bowiem o to, aby cały system podziału pracy i kooperacji wewnątrz kombinatu, między kombinatem a systemami równoległymi i nadrzędnymi (specjalizacja pionowa i pozioma) stopniowo przekształcać w drodze naukowo-organizacyjnych przemian. Korzyść dla kombinatu i dla całego socjalistycznego społeczeństwa będzie tym większa, im bardziej naukowo uzasadnione są te zmiany i im więcej zostaną wykorzystane doświadczenia załogi.

Tłumaczył

S. Borowski

PROBLEMS OF FORMING COMBINES IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC

S u m m a r y

The point of the concentration process is that the production, manpower and production facilities are organized in great enterprises and combines while the research personnel, research instruments and apparatus are concentrated in large research centres. The administration unit that is a result of so understood concentration process is called a combine. The forming of a combine involves several problems. Even after it has been ultimately shaped and legally founded, a lot of time is needed to strengthen the political, ideological, technical and economic position of the new administration unit. The idea is that the whole system of division of labour and co-operation within a combine and between combines and equal or superior units is to be gradually transformed on the scientific bases of management.

¹⁰ W tę problematykę nie możemy tutaj głębiej wchodzić. W NRD pracuje się na ogół na zasiadzie tzw. *Rückflutdauer* z normatywem pięcioletnim.